
Kerkmuziek in de Christengemeenschap

Er zit muziek in...

Op de omslag van dit nummer staat een afbeelding van een sculptuur van de Baskische beeldhouwer Eduardo Chillida (1924-2002). Het is gemaakt van ijzer: hard en onbuigzaam. Wat heeft dit kunstwerk met muziek te maken, zult u zich verwonderd afvragen. Er is vuur en kracht nodig om dit ijzer, deze stugge massa, in vorm te smeden. Het is als de tonen die de cultus begeleiden: ze zijn weerbarstig materiaal, de klanken worden in het 'vuur' van het enthousiasme beklonken; componeren is noeste arbeid, er is 'kracht' voor nodig. En dan staan tonen 'bevroren in bolletjes en stokjes' op de notenbalk in 'klinkende eenzaamheid'... Het beeldhouwwerk heet 'Zwijgende muziek'. Chillida zegt hier zelf over: 'Ik zie het als muziek, als muziek in de ruimte die uit delen ijzer bestaat in plaats van klanken, maar die op hetzelfde beginsel gestoeld zijn; de muziek maakt gebruik van haar mogelijkheden in de tijd en ik benut de ruimte'. Hij werd geïnspireerd door een strofe uit het gedicht *Cántico Espiritual*, een samenspraak tussen de ziel en Christus, van de Spaanse mysticus San Juan de la Cruz (1542-1591):

*de geluidloze muziek,
de klinkende eenzaamheid,
het maal dat verkwikt en doet beminnen*

De 'bevroren bolletjes en stokjes', de zwijgende muziek, komen in de dienst, het maal dat verkwikt en doet beminnen, tot leven...

*Achtereenvolgens komen verschillende mensen aan het woord die de muziek in de cultus belichten. Allereerst wordt de organisatorische kant beschreven, dan vertellen componisten over hun werk en schrijft de heer Vermeer over Maria van Ebbenhorst Tengbergen. Tussendoor laten we een aantal musici aan het woord. Besloten wordt met de stukken over het nieuwe orgel te Alkmaar en het Muziekarchief waar de 'zwijgende muziek' bewaard wordt.
(PS het stuk van de heer Vermeer hebben we uit deze pdf versie verwijderd)*

De Landelijke Muziekgroep

door Marianne de Nooij

Zo'n vijftig jaar geleden ontstond in de Christengemeenschap de behoefte om de belangen van de muziek voor de cultus niet alleen plaatselijk maar ook landelijk te behartigen en werd er een landelijke muziekgroep gevormd. In de jaren '80 kwam de Duitse student Frank Berger naar Nederland. Hij was van jongs af aan met de Christengemeenschap en de cultische muziek vertrouwd. Naast zijn studie kerkmuziek werkte hij intensief samen met de Landelijke Muziekgroep. Een eerste zichtbaar

resultaat van deze samenwerking was de blauwe bundel met gemeenteliederen voor de mensenwijdingsdienst. Frank werd landelijk cantor in deeltijd, componeerde ondermeer voor de mensenwijdingsdienst, bezocht de gemeenten en probeerde begrip te kweken voor de nieuwe muziek in de cultus, die voor de leek niet altijd zo gemakkelijk toegankelijk is. Toen hij eind jaren '80 gevraagd werd om cantor te worden in Berlijn, was er niemand die deze functie van hem kon overnemen. Hoe nu verder? De Landelijke Muziekgroep besloot zijn werk voort te zetten en uit te bouwen. Er werden driemaal per jaar op

zaterdag studiebijeenkomsten gehouden. Een enthousiaste groep van zo'n 35 musici uit het hele land kwam in Amsterdam bijeen om samen aan het jaarthema te werken dat de landelijke muziekgroep had gekozen en voorbereid; deze thema's werden later uitgewerkt in de uitgave 'Let er dan op hoe gij luistert' (zie ook de boekbespreking verderop in dit nummer).

'Bij de landelijke vergadering van penningmeesters werd een aanvraag ingediend om het budget voor de cantor toe te wijzen aan de muziekgroep. Daarmee werden we een landelijke instelling met een eigen penningmeester, die samen met de groep eens per jaar verantwoording aflegde aan het Landelijk Bestuur', vertelt Katarina Knijpenga, vroeger musicus en nu geestelijke in de gemeente Amsterdam. 'Er kwam een reglement, waarin ondermeer de Liedgroep en het Muziekarchief als organen van de Muziekgroep beschreven werden. In de jaren negentig liep de deelname aan de studiedagen terug, maar jonge mensen namen nieuwe initiatieven: de landelijke korendagen en een nieuwsbrief. Die korendagen, over "Eenheid en verscheidenheid" (Amsterdam 2002), "Lofzang" (Zutphen 2003) en "Beurtzang" (Den Haag 2004), waren echt feestelijke evenementen.' Rond de eeuwwisseling dunde de Landelijke Muziekgroep uit en viel in 2002 geheel stil. Vanuit de synode werd het gestrande schip weer vlot getrokken. Aan nieuwe mensen

werd gevraagd om niet zomaar het hele pakket van het verleden op te pakken, maar vanuit eigen kracht op een nieuw spoor verder te werken aan vernieuwing van de muziek. De groep bestaat nu uit drie musici: Ine Blom (voorzitter), Jan Sierksma, Marijke van Wageningen en de geestelijken Katarina Knijpenga en Marjolein te Pas; penningmeester is Tom Rosenberg. Wouter Laga (België) is de contactpersoon voor de muziek in de cultus op internationaal niveau. Sinds ruim een jaar is er weer een Liedgroep en Jan Verdonk verzorgt het Muziekarchief in Amsterdam.

De Landelijke Muziekgroep vergadert gemiddeld tien keer per jaar. Zij organiseert de landelijke koren- en muziekdagen, onderhoudt het contact met de componisten en de musici in de gemeenten en is aanspreekbaar voor alle vragen betreffende de cultische muziek. Elk jaar wordt een thema gekozen, waaraan tijdens de vergaderingen muzikaal-inhoudelijk wordt gewerkt. 'Het aarde-element in de cultische muziek was dit jaar ons thema', vertelt Marijke van Wageningen. 'We hadden de behoefte om juist bij de muziek als "hemelse" kunst aandacht te besteden aan het element van de aarde.' De muziekgroep behartigt naast de cultische muziek ook de ontwikkeling van nieuwe instrumenten voor de cultus. In de gemeente Alkmaar werd een speciaal voor de diensten gebouwd orgelpositief geplaatst. Dit instrument, dat in plaats van de gebruikelijke A 440Hz op de A 432 Hz



Reinier Steinbuch (organisatie-adviseur, 39 jaar, lier, gemeente Eindhoven): 'Achttien jaar geleden vroeg Lidwien van Geffen mij om eens mee te gaan naar de mensenwijdingsdienst. Ik heb toen een keer lier gespeeld bij een doop en daarna volgde de rest. In de dienst gaat het niet om een muzikale podiumprestatie, maar om het ondersteunen van het sacrament. Wanneer ik muziek maak, kan ik niet helemaal "mee" in de dienst, ik moet wakker zijn om op het juiste moment te spelen. Dan merk ik dat muziek maken ook een offer is. Het leren kennen van de Christengemeenschap-muziek heeft voor mij een hele nieuwe wereld geopend en inspireert mij in mijn manier van spelen buiten de diensten.'

gestemd is, was voor de Muziekgroep aanleiding om zich intensief met de kwaliteit van deze lage stemming bezig te houden. Deze wordt als rustgevend en lichaamseigen ervaren.

Doorlaatbaar

Waar gaat het om bij de muziek in de cultus? Katarina Knijpenga: 'Het beleven van de dienst, het luisteren naar de woorden en de woordstroom roept een antwoord op en wordt door de componist vertaald in muziek. Deze stelt zich volledig dienend op. Het spelen in de dienst vraagt van de musicus een grote innerlijke activiteit, waarmee hij zijn tonen in de stroom van de dienst invoegt.' Ine Blom: 'De oude mis werd gezongen. Het muzikale element was een rechtstreeks vertolken van het woord. In de protestantse kerk raakte dit gescheiden en werd in het samen zingen gemeenschapsvorming mogelijk. De muziek van de 20e eeuw is niet zonder meer voor iedereen toegankelijk. Er is vaak uitleg nodig en kennis, wil je tot deze muzikale taal een verhouding krijgen. Die muziek wil niet alleen op een nieuwe manier gespeeld, maar ook beluisterd worden. Dan ervaar je haar kracht en schoonheid. Je wordt erdoor geraakt en kunt de dienst in een diepere laag van jezelf beleven.'

In de hedendaagse muziek worden grenzen

verkend, soms zodanig dat de muziek nauwelijks meer te verdragen is en tot fysieke pijn kan leiden. In de muziek van de Christengemeenschap worden ook grenzen verkend, maar dan op het spirituele vlak. Muzikale fenomenen als toon, interval, samenklank, drieklank, hoogte en laagte worden van binnenuit nieuw geschapen. Kun je in het gebied van het hoorbare ook het onhoorbare ervaren? Als je een kwint speelt, dan moet je die natuurlijk zuiver neerzetten, maar de kwint heeft tegelijkertijd een innerlijke balans waarin onder- en boventoon met elkaar in evenwicht zijn; de kwint rust in zichzelf en zo kan in de kwint de vrede in de ziel onhoorbaar meespreken doordat je je in die kwaliteit begeeft. Katarina Knijpenga: 'Door componisten in de Christengemeenschap worden deze grenzen in de ontwikkeling van de moderne muziek behoedzaam verkend. Dan word je spaarzaam in het gebruik van je middelen. Het is belangrijk dat de muziek onversterkt wordt gespeeld, zodat de klankkwaliteit helemaal tot z'n recht komt. De musici beoefenen in de diensten een luisterend spelen in doorlaatbare tonen. Dat is een heel andere instelling dan bij een concert in een concertzaal. Jaren geleden gaf Yehudi Menuhin als toegift een heel eenvoudig stuk. Hij speelde het echter volledig toegewijd en doorlaatbaar voor de onhoorbare geestelijke dimensie van de



Wouter Laga (dwarsfluitdocent en vrijeschool leraar, 38 jaar, dwarsfluit, gemeente Antwerpen): 'Op de jeugdkampen kreeg ik als jong staflid het dirigeerstokje en heb ook jarenlang op die manier voor de cultusmuziek gezorgd. Na mijn opleiding werd ik uitgenodigd om toe te treden tot de Landelijke Muziekgroep en de Landelijke Liedgroep. Op dit moment ben ik nog steeds voor de LMG gemandateerd lid van de internationale kring van musici en priesters die de internationale conferenties voorbereidt.

In 2006 plannen we er een in Stuttgart en voor 2008 is er sprake van Alkmaar! De laatste jaren is er een voortdurende verjonging in deze kring aan het gebeuren. Solo speel ik hoofdzakelijk de muziek van Reubke. Ik mag echter heel graag samen musiceren met anderen. Wanneer er een goed muzikaal contact ontstaat, durven we te oefenen in het improviseren. Dit lijkt mij de muziek in de toekomst in de cultus van de Christengemeenschap.'

Joris Boon (cellist, 58 jaar, cello, gemeente Driebergen): 'Op het podium ben je helemaal verbindingsman tussen de componist en het publiek, je wilt je publiek laten meeleven, genieten, ontroeren. In de dienst heb je met meer bindingen te maken: tussen de delen van de dienst, met de priester, met de geestelijke wereld. Die bemiddelende functie is heel duidelijk en ook heel opvoedend voor een musicus. Behalve elektronische instrumenten acht ik geen enkel instrument ongeschikt voor het spelen in de dienst, als het maar integer bespeeld wordt, liefst met zo min mogelijk vibrato. Dat laatste is namelijk een heel prachtig individueel expressiemiddel, maar zonder vibrato kom je veel dieper in de toon en in het samenspel meng je mooier met je medespelers.'

In de werkplaats van de Landelijke Liedgroep

door *Silvia Rigters*

De Landelijke Liedgroep komt iedere twee maanden bij elkaar. Dit keer was het bij Bastiaan Baan thuis. We werden ontvangen met koffie en thee en maakten kennis met de groep: behalve Bastiaan collega geestelijke Marjolein te Pas en de musici Ingrid Deij, Ingrid Abas en Eva Mees. Marjolein zit er als vertegenwoordiger van de Landelijke Muziekgroep. Ingrid Abas was er voor de tweede keer, en zal inmiddels zijn toegetreden.

De Liedgroep heeft een enerverende geschiedenis achter de rug. Zij is ontstaan in de jaren '80 uit de Landelijke Muziekgroep, maar moest in het jaar 1990 door gebrek aan mensen weer opgaan in dezelfde groep. Tussen 1982 en 1987 was Frank Berger cantor en componeerde samen met de Liedgroep veel voor de mensenwijdingsdienst. Het Nieuwe Testament werd uitgeplozen op bruikbaar materiaal en Duitse liederen werden vertaald en aangepast. Toen Frank Berger naar Berlijn vertrok, werkte de Liedgroep verder met een andere bezetting. Ingrid Deij en Petra Rosenberg schreven veel nieuwe liederen. In 1999 stapten zij eruit, wat tot gevolg had dat de Liedgroep in 2000 werd opgeheven. Het werk stond stil. Pas in juni 2004 klonken er stemmen om de Liedgroep weer op te zetten: op dezelfde avond dat Ingrid en Bastiaan tijdens een fietstocht hierover spraken, hadden merkwaardig genoeg ook de geestelijken Ka-

tarina Knijpenga en Harry Buisman het erover dat er weer een Liedgroep moest komen. De Liedgroep "oude stijl" werkte net zolang aan een lied, tot zij er een stempel van goedkeuring aan kon geven. De nieuwe Liedgroep stelt zich open voor alles wat aan liederen heren der in het land ontstaat. De groep is nu veel meer op zoek naar wat er binnen de gemeenten graag wordt gezongen. In de loop der jaren leken de Duitse teksten en ook de bijbelse teksten minder geschikt. Nu zijn de teksten uit de mensenwijdingsdienst een inspiratiebron. Het lied gaat ook een eigen weg: de teksten moeten door ons heen gaan. In het verleden probeerde men vaak iets nieuws. Soms ging men daarin ook wel eens te ver, bijvoorbeeld met het experimenteren met het 12-tonen stelsel. Dit was vervolgens niet te zingen. Het componeren is een spanningsveld tussen het oude vertrouwde en de té grote vernieuwing. Een enquête die alle musici hebben ingevuld, heeft veel bijgedragen om hier helderheid in te krijgen: 'Met die informatie kunnen we zeker nog vijf jaar verder', zei een lid van de Liedgroep. De nieuwe liederen die gecomponeerd zijn, gaan eerst een 'kweekvijver' in: in de gemeenten worden ze uitgetest. Na een evaluatie worden ze aan de Synode voorgelegd.

Op deze ochtend werd er onder andere gewerkt aan een Kerstlied in twee versies. Iedere versie werd eerst drie maal achter elkaar gezongen. Daarna volgde een intens luiste-

rende, zoekende stilte. Vervolgens werden de ervaringen uitgewisseld. De eerste versie werd door iemand als 'maatstreeploos' ervaren, de tweede ritmischer. Een ander hoorde sterk een vierkwartsmaat karakter in het eerste stuk, en vond het tweede dynamischer en meer stromend. Zo ging het een tijdje door. Al zingend, luisterend en overlegend werden de tekst en de muziek aan elkaar aange-

past. Het kwam er zeer op aan dat het juiste woord op de juiste toon gezongen werd. Het was een bijzondere belevenis om het schepingsproces van een compositie in de Liedgroep van nabij mee te maken.

Tussen het werk door werd ook af en toe heerlijk gelachen en na afloop van de bijeenkomst genoten we van een smakelijke lunch met aardbeien en veel suiker.

Godelieve Meijer (lerares eurutmie, 54 jaar, dwarsfluit, gemeente Amsterdam): *'In de tijd dat mijn kinderen nog klein waren was ik beroepsfluitist. Ik speelde met heel veel plezier in orkesten en had gedurende twintig jaar veel leerlingen. Na mijn eurutmie-opleiding begon er een nieuw leven en fluit studeren was er niet meer bij. Maar toen in de Andrieskerk de bezetting van musici wat dun werd, sprong ik in. De muziek in de dienst is eigenlijk een onmisbare kwaliteit, maar dient een zekere objectiviteit te hebben; stemming en gevoel mogen wel klinken, maar zo, dat het je zowel raakt als vrijlaat. Dan kan een schaal ontstaan waarin we kunnen ontvangen, van waaruit we kunnen offeren.'*

Sleutelen en schrappen

door Judith van der Bend

De bijeenkomst van de Landelijke Liedgroep is voorbij en we praten verder met Eva Mees en Ingrid Deij over hun composities die in de dienst worden gespeeld en gezongen. Maar hoe ontstaat deze muziek eigenlijk?

Ingrid is fluitiste en heeft ook schoolmuziek gestudeerd. Het componeren kwam pas later, vanaf 1987. Zij werkt bij het componeren van liederen vaak met eigen teksten. 'Ik leef ermee totdat me iets invalt. Dat gebeurt soms na de dienst, maar ook wel tijdens de afwas of wanneer ik de hond uitlaat. Met een enkel motief begin ik te sleutelen. Vaak moet ik het een tijd wegleggen; soms is het goed om helemaal opnieuw te beginnen.' De wisselwerking met de Liedgroep is voor haar heel belangrijk. Muziek gaat altijd eerst 'door de dood heen': zij wordt bevroren 'in bolletjes en stokjes' (het notenschrift -red.). Pas in het zingen, spelen en luisteren komt muziek weer tot leven. 'Het is al-

tijd spannend als ik de compositie voor het eerst gespeeld of gezongen hoor. Dat is het moment van de waarheid.' De inbreng van de anderen maakt het lied ook minder persoonlijk. Wanneer het dan voor het eerst in de dienst klinkt, wordt er weer een dimensie aan toegevoegd. Het gemeentelied is 'het gewaad voor de stroom die uit de gemeente komt', meent Ingrid. Het lied na het offer is als een voertuig van de offerkracht uit de gemeente die met de wierook mee omhoog gaat; het communielied is een uiting van dank, instemming en erkenning. Eva ziet een overeenkomst met de koralen in de Passionen van Bach: ook de gemeentelieder zijn voor haar een uiting van de zielenstemming van de gemeente. Voor de (meestal instrumentale) muziek die aan begin en eind van de dienst en na het Credo en het Onze Vader wordt gespeeld is niet de gemeente verantwoordelijk, maar één of meerdere musici, al karakteriseert Eva de musicus als 'stemminggevend voor de gemeente.' De stemming van de feesttijd moet echter ook hoorbaar zijn in de muziek. Ingrid

ziet de cultische muziek als een gaan over de drempel naar een nieuwe ruimte. Zij componeert bij voorkeur voor een bepaald instrument. Wat kan dit instrument wat een ander instrument niet kan?

Eva daarentegen schrijft graag muziek die op verschillende instrumenten gespeeld kan worden. Zij heeft viool en compositie gestudeerd, maar deze opleidingen betitelt ze als 'een rugzak die ik moet vergeten als ik componeer'. Ze studeerde ook muziektherapie en in die tijd begon ze te componeren voor patiënten. 'Anders had ik nooit muziek voor de cultus kunnen maken.' Ongeveer 15 jaar geleden begon ze met composities voor de Christengemeenschap. Eva componeert vooral 's nachts en eerst

zonder woorden. De composities hebben een bepaalde ondersteunende taak in de dienst; ze mogen ook niet te lang zijn. 'Componeren is ook schrappen.' Dat wil niet zeggen dat de muziek niet mooi mag zijn. Ontroering mag er zijn, maar zonder sentimentaliteit. Wanneer Eva over componeren spreekt, dan is niet alleen de componist maar ook de beeldend kunstenaar in haar aan het woord. Ze spreekt over 'schetsen op papier' en 'in de vorm boetsen'. Muziek en beeldende kunst werken over en weer bevruchtend, vindt ze.

Muziek improviseren gebeurt heel af en toe, in vrijere situaties, zoals bij een avonddienst. Ingrid is daar enthousiast over: 'Je hoort het, speelt het en er zit niets meer tussen.'



Ine Blom (muzieklerares, 49 jaar, alt-tenor- en basblokfluit, gemeente Rotterdam): *'Op een podium wil ik presteren en succes oogsten, maar in de dienst wil ik onderdeel van de cultus zijn, dienstbaar zijn aan het geheel, de gemeente helpen van het ene deel van de dienst naar het andere te komen. Ik ben opgegroeid met kerkelijke muziek, mijn vader was kerkorganist. Maar kerkelijke muziek is nog geen religieuze muziek. Als de organist een staaltje van zijn kunnen laat horen, heeft dat voor mij niets met religie te maken. Mijn vader speelde gelukkig heel bescheiden. Door het zelf spelen ben ik me juist van die andere kant van de muziek, zeg maar de binnenkant, bewust geworden.'*

Taan Ogilvie (voorheen huisvrouw in artspraktijk en moeder, 78 jaar, lier en piano, gemeente Driebergen): *'Het spelen in de dienst vraagt altijd weer een grote voorbereiding, concentratie en inzet. Het is steeds maar kort, maar daarom juist zo moeilijk om er van de eerste tot de laatste noot "te zijn" en dan toch tegelijkertijd je trachten te verbinden met de inhoud van de dienst, de epistels, de invoegsels. De (vaak zeer moderne) muziek voegt aan het woord van de mensenwijdingsdienst iets spiritueels toe, wat de ziel weer heel anders kan aanspreken, diep kan raken.'*



Magda Nell (verpleegkundige, 63 jaar, orgel, gemeente Zutphen): *'In oktober 1995 is het orgel vanuit Alkmaar naar Zutphen gekomen. Jos Divendal zocht mensen die orgel (of piano) konden spelen. Daar heb ik ja op gezegd, niet wetend waar ik aan begon; ik heb heel weinig ervaring met musiceren in het openbaar. Ik ben orgelles gaan nemen en ben gaan spelen in de kinderdienst, later ook in de mensenwijdingsdienst. Het spelen op het orgel maakt dat ik de dienst actiever volg, ik maak me als het ware even los uit de dienst om me voor te bereiden op het spelen. Bij de voorbereiding zoek ik een stuk wat past in de feesttijd, dat ik kan spelen (niet alle stukken zijn van mijn niveau), en een stuk waarin ik wat kan uitdrukken.'*

Jesse Mulder (student Liberal Arts & Sciences, 23 jaar, viool): *'Als jeugdkamp-jongere werd ik in Meppel (en later in Zutphen) al snel gevraagd om een en ander te doen binnen de gemeente: ministreren bij een doop, kinderdienst of mensenwijdingsdienst en ja, dus ook muziek maken. Op het priesterseminarie, waar ik vier semesters heb gestudeerd, heb ik ook regelmatig in de dienst gespeeld. Nu ik in Utrecht ben gaan studeren, komt het er minder van. Volgens mij kan uiteindelijk vrijwel elke klankkwaliteit zo gebruikt worden dat ze de juiste invloed heeft op het gebeuren in de dienst. Aan het seminarie heb ik zelfs mondharmonica meegemaakt en trompetten, gitaar... van alles.'*

Erik Beemster (leidinggevende in de geestelijke gezondheidszorg, 45 jaar, gitaar, gemeente Alkmaar): *'De gitaar geeft associaties met wereldse muziek zoals pop, jazz, kampvuur, klassiek. Dat heeft te maken met de warmte en de akkoordmogelijkheden van het instrument. Wat je ook op welke plek speelt, die sfeer neem je toch mee. Het is dan ook de kunst om dit in de mensenwijdingsdienst te neutraliseren. Aan de andere kant hoor ik regelmatig, dat de gitaarklank juist helpt om de dienst als het ware meer toegankelijk te maken. Het is boeiend om hierin een midden te vinden.'*

Het nieuwe orgel te Alkmaar

door Jan Sierksma

In Alkmaar staat vanaf oktober 2002 het eerste in Nederland – speciaal voor de Christengemeenschap – gebouwde orgel. Het is gemaakt door de Duitse orgelbouwer Peter Kraul die voor de gemeenten in Duitsland, Zwitserland en Finland meerdere, onderling heel verschillende orgels heeft gebouwd.

Wat is nu het 'speciale' aan dit orgel?

- het orgelpositief (de toevoeging 'positief' komt van het Latijnse 'ponere', denk aan iets poneren: neerzetten; het betekent in dit geval een klein orgel dat los geplaatst is in de kerkruimte) staat aan de achterwand van de kerkzaal, naast het podium waar bijv. het koor of instrumentalisten plaatsnemen. Als er een concert wordt gegeven, worden de stoelen in de kerkzaal omgedraaid en is de achterwand van de kerkzaal de voorzijde geworden.

- de houten en metalen orgelpijpen zijn goed zichtbaar in de open kas geplaatst en mede daardoor kan de klank vrij direct in de kerkruimte uitstromen, over het hoofd van de organist en als steun in de rug voor de gemeente.

- het instrument heeft één klavier en de benodigde lucht voor de orgelpijpen wordt met behulp van 2 voet-treden, net zoals bij een harmonium, in de blaasbalg gepompt.

- het orgel heeft 3 registers dwz. 3 verschillende klankkleuren, waarbij ook nog verschil in klinkende hoogte kan worden bewerkstelligd, zodat er een heel kleurenpalet van donker, intiem, zacht naar meer helder en uitgesproken, beschikbaar is.

Wat is er nu zo 'anders' aan dit orgel?

- de klank is uitermate geschikt voor onze cultische muziek en voor begeleiding en ondersteuning van de gemeentezang en biedt daarbij ook nog bescheiden concertmogelijkheden.

- het spelen gebeurt vanzelfsprekend met de handen maar ook de lucht/windvoorziening wordt door de bespeler met de voeten zelf bediend, waardoor er een nog nauwere verbinding met de klankvorming ontstaat.

- de winddruk is lager dan wat bij de moder-



ne orgels gebruikelijk is waardoor er een meer ontspannen begin van de toon ontstaat.

- het orgel is gestemd op toonhoogte a' 432 Hz. wat een iets lagere stemming is dan wat algemeen gebruikelijk is, nl. 440 Hz. Alles klinkt nu ongeveer een kwarttoon lager wat ook weer bijdraagt aan een meer ontspannen en vrijlatende klank.

Tegelijkertijd ontstaat er een spanningsveld wanneer er met andere instrumenten wordt samengespeeld. Voor strijk- en snaarinstrumentbespelers is het niet zo'n groot probleem omdat

zij hun snaren kunnen verstemmen. Voor blaas-instrumentbespelers vergt het meer aanpas-singsvermogen, want hun instrument kan maar in beperkte mate langer gemaakt worden. In de praktijk betekent het dat de dwarsfluitisten het net 'redden' en dat de blokfluitisten vastlopen; de enige remedie is dan een blokfluit in 432-stemming te gaan gebruiken.

Het bijzondere wat deze lagere stemming op-roept bij de bespelers is, dat men zich opnieuw moet oriënteren (en intoneren) op de veran-derde klank van het eigen instrument.

In de mooie en goed klinkende kerkzaal van Alkmaar staat een bijzonder orgel dat, naar ik hoop, navolging zal krijgen in andere kerken. Het is beslist de moeite waard om zelf uw oor

Wim Goossens (vrijeschoolleraar muziek, 61 jaar, blokfluit en koorleider, gemeente Leeuw-arden): *'Vijf jaar geleden dreigde er geen muziek te zijn bij een jeugdwijding. Het betrof kinderen waar ik op school les aan gaf en toen vatte ik het plan op om een ad hoc koor samen te stellen. Daaruit is een vaste kern overgebleven die is blijven zingen. Veel heb ik opge-stoken van het leiden van Gregoriaanse koren. De diverse modi in relatie met de teksten, de beweeglijkheid van de melodie, de retoriek van de gezangen zijn voor mij een goede leerschool geweest bij de benadering van de koorgezangen die we in de Christengemeen-schap gebruiken en ook bij de interpretatie van de gemeenteliederden. Je kunt van de prak-tijk in andere christelijke kerken veel leren zonder je eigen idealen aan de kapstok te hoe-ven hangen.'*

Dinsdagmorgen Muziekarchief

door Jan Verdonk

Het kantoor, de torenkamer van de Andries-kerk te Amsterdam, op de eerste verdieping ziet uit naar drie zijden. Uitzicht op het druke kruispunt, uitzicht op de gebouwen van de Vrije Universiteit met daarvoor fraai uitge-groeide bomen langs de kant van de weg. Het uitzicht achter mij zie ik meestal niet.

Hier ben ik elke dinsdagmorgen te gast. Van de beheerder die 'achter' woont, krijg ik steeds alle medewerking om mijn taak goed te kunnen uitvoeren. Zo is het kantoor in de winter warm en worden de post en de tele-foontjes doorgegeven. Alle muziek staat op-geborgen in laden en een kast in de kelder. Hoe vaak snel ik wel niet de twee trappen op en neer om muziek op te sporen? Dit Mu-ziekarchief bestaat al ruim vijftig jaar en vanaf 1995 reis ik wekelijks van Bussum naar Am-sterdam om 'mijn winkeltje' te verzorgen.

Vrijwel elke week krijg ik wel een vraag of er muziek geschreven is voor een bepaalde

dienst. Die vraag bereikt mij per telefoon, per brief of per e-mail. Mijn eerste actie is het raadplegen van de catalogus. Mijn voorgan-gers hebben heel veel werk verzet om alle muziek te catalogiseren en ik op mijn beurt heb mij ingespannen om het zoekproces te vergemakkelijken. Hulp kreeg ik de afgelopen jaren van Tom Rosenberg om de digitalisering van de catalogus te vervolmaken. De catalo-gus staat nu op cd, op schijf en er is een pa-pieren exemplaar, dat ik nog steeds als eerste gebruik!

Het Muziekarchief bevat naast gedrukte mu-ziek veel geschreven manuscripten (pleonas-me!), liedboeken, verslagen van landelijke en internationale muziekconferenties. Ook is er nog steeds geschreven muziek niet gecatalo-giseerd en er is weinig vraag naar vroegere composities.

Er komen soms heel bijzondere vragen. In Duitsland werd twee jaar geleden een her-denking van de componist F. Doldinger geor-ganiseerd. Welke cultische muziek is in het Muziekarchief aanwezig en is er ook niet-cul-tische muziek van hem? En inderdaad bevat

het Muziekarchief van enkele componisten ook niet-cultische muziek. Pas door de vraag en een grondige, langdurige inspectie van de laden blijkt er meer te zijn dan ik weet.

Dit voorjaar vroeg de heer Vermeer naar het werk van mevr. E.M. van Ebbenhorst Tengbergen. Het resultaat van deze zoektocht vindt u terug in een artikel over deze componiste in dit nummer.

Echter, de gewone bestellingen leveren zoveel werk op, dat ik nog altijd archiefwerk moet laten liggen. Een gewone bestelling betekent de muziek opzoeken, kopiëren in de copyrette [200 meter van de kerk], factuur opstellen op de computer, pakket maken, frankeren op het postkantoor, invoeren in de administratie. Soms is de geschreven muziek zo slecht leesbaar, dat ik met de hand het origineel verbeter.

Gelukkig worden er ook steeds weer nieuwe composities geschreven en dus voer ik deze het archief binnen. Het krijgt een signatuurnummer, een bestelnummer of code, een nieuwe kaart in het kaartsysteem en eenzelfde kaart plak ik op de muziek, voor ik die wegzet in het archief. Is het een verzamel-

bundel, dan betekent dit dat ik elke compositie een plaats geef in de catalogus, afhankelijk voor welke (feest-)tijd het geschreven is, voor welke instrumenten en voor welke dienst. Dus elke compositie krijgt een aparte plaats en kaart in het systeem. Dat dient uiteraard consequent te gebeuren. Het gebeurt me af en toe dat ik een vorige beoordeling van mij of van mijn voorganger moet herzien. Boeiend is ook om het Muziekarchief te vertegenwoordigen op de muziekconferenties om zo de belangstelling voor het muzikale in de dienst te wekken en levend te houden. Dat vereist veel voorbereiding en op de conferentie heb ik het druk om de muziekboeken uit te stallen, onder de aandacht te brengen, te verkopen en informatie te geven. En het levert nieuwe bestellingen en contacten op. Deze 'deeltijd baan' kenmerkt zich door een verscheidenheid aan activiteiten, vraagt veel overleg en accuratesse en brengt me veel plezier.